

A választott bírósági kikötés sorsa a „főszerződés“ érvénytelensége esetében.

A címben jelzett probléma tekintetében az irodalom és gyakorlat felfogása erősen megoszlik.¹⁾ Annyit már eleve megállapíthatunk, hogy gyakran előfordul az az eset, hogy egy szerződés, amely választottbírói kikötést is tartalmaz (a következőkben az ilyent rövidség kedvéért főszerződésnek fogjuk nevezni), nem érvényes, de nem érvényes az annak (látszólag) részét tevő választottbírói kikötés (receptum arbitrii) sem. A külső megjelenési forma azonosságából kifolyólag a receptum arbitrii-t sokszor már eleve, mint a főszerződés egy szerződés részét bírálták meg.²⁾ Ez a felfogás azonban, szerény véle-

¹⁾ Az irodalom körén belül elsősorban említendők *Kisch* (Schiedsvertrag bei ungültigem Hauptvertrag. Judicium, 1931, 53—66. old.) és *Hamburger* (Zur Frage der Kompetenz-Kompetenz der Schiedsgerichte in Zivil-, Handels- und Arbeitssachen. Internationales Jahrbuch für Schiedsgerichtswesen, 1931. 152—186. old.) művei. További szerzők, akik véleményüket e kérdésben valamilyen irányban nyilvánították: *Kohler* (Gesammelte Beiträge zum Civilprozess. Berlin, 1894. 178. és köv. old.), *Haffner* (Das ständige kaufmännische Schiedsgericht. Berlin, Stuttgart, Leipzig, 1911. 36. és köv. old.), *v. Staff* (Das Schiedsgerichtsverfahren nach dem heutigen deutschen Recht. Berlin, 1931. 44. és köv. old.), *Frey* [Skiljemannainstitutet enligt finsk civilprocessrätt (A választott bírósági intézmény a finn perjog szerint) Helsinki, 1911. 115. old.], *Berglund* [Om skiljeavtal och skiljedom. (A választott bírósági szerződésről és a választott bírósági ítéletről.) Uppsala & Stockholm, 1920. 71. és köv. old.], *Goldschmidt*: (Zivilprozessrecht. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft. Berlin, 1929. 108. és 198. old.) és *Hjepte* [Frivillig Voldgift (A választott bíróság), Kopenhága, 1937. 66. és köv. old.].

²⁾ Tipikus kifejezést nyert ez a felfogás a német Reichsgericht egyik ítéletében (Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 27. kötet. 379. eset). A tényállás szerint a berlini alkuszok által általában használt szerződési minta feltételei szerint kötött adásvételről volt szó, amelyek között a választott bírósági kikötés is szerepelt. A Reichsgericht, amelynek véleménye szerint a feleket kötelező, érvényes adásvételi ügylet nem jött létre, a receptum arbitrii tekintetében a következő nézetet volt: „Hat Beklagter überhaupt nicht verkauft, so hat er auch nicht unter den in den Schlusscheinen der Berliner Makler enthaltenen Bedingungen verkauft.“ (A német irodalomban e kérdéssel kapcsolatban elfoglalt álláspontokat lásd részletesen *Kisch* idézett művében 53—66. old. — Hasonlóképpen igen tisztán nyert kifejezést a tárgyalat (és általunk kifogásolt) felfogás az olasz joggyakorlatban is: „Non esistente il contratto, non esisteva necessariamente la clausola compromissoria, che ne faceva parte“ — olvassuk pl. a római semmitőszék egyik ítéletében (id. *Hamburger*, 165. old.). *Goldschmidt* aszerint tesz különbséget, vajjon a két különböző természetű szerződés egy szerződésnek tekintendő-e vagy sem; ha igen, a rec. arb. osztja a főszerződés sorsát, ha nem, annak érvénytelensége ellenére is megáll. Lásd továbbá még *v. Staff* (id. mű) és *Hellwig* (System des deutschen Zivilprozessrechts. Leipzig, 1912. II.) felfogását is.

ményünk szerint, egyáltalában nem jelent még a problémában való tényleges állásfoglalást, sőt egyenesen annak a jele, hogy az ezt a felfogást valló írók még nem látták meg e kérdés nagyfotosságú és önálló voltát.

Általában természetesnek tekintik azt, hogy a választott-bírószági kikötést tartalmazó szerződésnek záradékként egy másik szerződésbe való beiktatása által az ennek szerves részévé válik, ennek sorsát minden tekintetben osztja. Pedig az egyáltalában nem olyan természetes, hogy egy szerződés, amelyet záradékként illesztettek egy másik szerződéshez s így *külsőre*, mint ennek egy része jelentkezik, ezért már teljesen elveszítse *önálló* jellegét, *belső* természetét, úgyhogy ilyenformán érvényessége is a másik szerződés érvényességétől váljék függővé. Ha pl. feltesszük, hogy egy főleg adásvételi kikötéseket és feltételeket tartalmazó szerződésbe egy a hasznélvezeti jog átengedésére vonatkozó rendelkezést is belefűzünk, már nem tűnik egészen természetesnek, hogy ez utóbbi rendelkezés hatályossága mindenképpen a vétel érvényességétől függjön. Ez esetben kézen fekvő, hogy sem az adásvételi, sem pedig a hasznélvezeti jog átengedését tárgyazó szerződés nem veszti el *önálló* jellegét azáltal, hogy mindkettő egy és ugyanazon szerződésbe van foglalva (két különálló helyett): érvényességük szempontjából függhetnek egymástól, de *nem kell* logikai szükségszerűséggel egymástól függeniök.

A tárgyalt felfogás mellett, amely a rec. arb.-ben a főszerződés egy részét látja, egy másik felfogással is gyakran találkozunk, amely szerint a vál. bír. kik. *önálló* szerződés, amelynek érvénye semmi tekintetben sem függ a főszerződésétől. Amennyiben a vál. bír. kik. pl. adásvételi szerződésbe van foglalva, e felfogás szerint az nem annak szerves része, hanem tőle teljesen független, *önálló* természetű szerződés, ha külsőleg ugyanabban a szerződésben van is mindkettő egyesítve. Akkor viszont — e felfogás alapján állva —, nem egészen szabatos megjelölés e külső keretet egyszerűen adásvételi szerződésnek nevezni, amint ez a köznapí szóbeszédben általában történik. De hasonlóan kifogásolható az ellenvélemény szóhasználata is, amikor választottbírószági- és főszerződésről beszél, holott szerinte tulajdonképpen csak egy szerződés létezik, a „főszerződés“, amelynek a vál. bír. klauzula csak egy részét alkotja: minthogy azonban az utóbbiak az általánosabb megjelölések, mi is ezeket használjuk.

Gyakorlati szempontból is felmerülhet a kérdés, van-e valami jelentősége a vál. bír. kik. érvényességével foglalkozni akkor, amikor a főszerződés maga érvénytelen. Hogy a rec. arb. a főszerződéssel egyidejűleg, ugyanazon aktussal jön létre, ez már külső megjelenéséből (záradék voltából) is nyilvánvaló.

Ha pedig, továbbmenőleg, érvényességét az általános magánjog szabályai szerint ítéljük meg, elkerülhetetlennek látszik a végkövetkeztetés, hogy — tekintettel a létesítő aktus azonosságára — a főszerződés érvénytelensége a záradék érvénytelenségét is maga után vonja. Hogy erre az eredményre úgy juttunk-e, hogy a záradék szükségképpen osztani tartozik a főszerződés sorsát, vagy pedig úgy, hogy az érvényesség szempontjából ugyanazok a szabályok állanak az egymástól elvileg különálló két szerződésre, ez gyakorlati szempontból teljesen közömbös. Ha pl. o. a szerződő felek egyike nem (korlátlanul) cselekvőképes, e hiánynak mind a főszerződés, mind a záradék érvényessége szempontjából is éreztetnie kell hatását, teljesen függetlenül attól, hogyan fogjuk fel a kettő közötti (intern) jogviszonyt.

De, hogy a mondottak még világosabbak legyenek, lássunk még egy példát. Így, ha valaki kényszer (vis absoluta) vagy fenyegetés (vis compulsiva) hatása alatt ír alá vál. bír. kik.-t is tartalmazó (fő)szerződést, vagy pedig megtévesztés áldozataként teszi ugyanazt, a záradék mint (önálló) szerződés is ugyanazon jogszabályilag meghatározott érvénytelenségi ok miatt válik érvénytelenné, mint a főszerződés, anélkül, hogy a két szerződésnek egymásközi szerkezeti viszonyáról a legcsekélyebb szó-
nak is kellene esnie vagy pedig annak meghatározására egyáltalában szükség volna.

A két szerződés létesülésének kongruens volta a szervi összefüggés tekintetében ne vezessen tévútra. Mert, ha a rec. arb.-nek önálló szerződési létet tulajdonítunk, korántsem bizonyos, hogy ennek, valamint a főszerződésnek létrejöttéhez ugyanazon feltételek teljesülése volna szükséges. Amikor ugyanis a záradék alakszerűséghez kötött szerződésbe van foglalva, az utóbbi csak az alakszerűségek teljesítése esetén válik érvényessé, míg a kikötésre ezek a feltételek általában nem állanak. Tehát nagyon valószínű, hogy valamely jogügyleti aktus, amely a megkövetelt alakszerűségeket nem elégíti ki s így nem alkalmas érvényes főszerződés létesítéséhez, teljesen elégséges lehet érvényes vál. bír. szerződés keletkeztetéséhez.³⁾

³⁾ *Baumbach* (id. mű 46. old.) véleménye szerint az olyan rec. arb., amely alakszerűségét megkövetelő (pl. ingatlan adásvételi) szerződésbe van foglalva, érvénytelen, ha a főszerződés a megkívánt alakszerűségeket nem elégíti ki. Hasonló véleményen van a magyar bírói gyakorlat is, amely szerint a kartell törvény (1931: XX.) rendelkezései ellenére miniszteri láttamozásra be nem mutatott kartellszerződésbe foglalt vál. bír. kik. is érvénytelen (C. 1932. jún. 24. P. IV. 3013/1932. sz. és Kartellbíróóság, 1932. XII. 12. P. IV. 5261/1932. sz. — mindkét ítélet a Perjogi Döntvénytárban, XVIII. köt. 37., ill. 47. old.).

Ez a felfogás, amely nyilván azzal magyarázható, hogy egy két-

Ha pedig, további példát véve, feltételezzük, hogy a fő-szerződés azért érvénytelen, mert az a jó erkölcsökbe ütközik, a választottbíró-sági kikötésnek nem kell szükségképpen a fő-szerződés sorsát osztania, ami más szóval annyit is jelent, hogy annak nem kell a jó erkölcsökbe ütköznie (sőt legtöbbször nem is ütközhetik). A fő-szerződés és a vál. bír. kik. létesülésének folyamata ebben az esetben is ugyanaz, anélkül azonban, hogy a következmények is ugyanazok volnának. E létesülési folyamatban ugyanis egy szubjektív mozzanat is nagy szerepet játszik: nevezetesen valamelyik fél tudomása olyan körülményekről, amelyek a fő-szerződés érvényességét befolyásolhatják, de a rec. arb.-ét nem. Ha a rec. arb.-t önálló szerződésként fogjuk fel, végeredményben tehát az a helyzet, hogy némely érvénytelenségi ok mindakét szerződésre nézve az érvénytelenség ugyanazon jogkövetkezményével jár, míg más ilyen okok csak a fő-szerződés érvényességét befolyásolják. Ugyanezen feltételezés mellett elméletileg még egy harmadik eshetőség is elképzelhető, nevezetesen, hogy a választottbíró-sági kikötés érvénytelen, míg a fő-szerződés érvényes.⁴⁾

Azok az írók, akik a rec. arb.-nek a fő-szerződésétől független, önálló szerződési létet tulajdonítanak, nem ritkán indokolják meg azzal felfogásukat, hogy a vál. bír. kik.-nek alapjában véve *más jogi természete van*, mint annak a szerződésnek, amelyhez (véletlenül épen) kapcsolva van.⁵⁾

ségtelenül érvénytelen szerződés nem értelmezhető, nem helyes. Az adott magyarázat ugyanis, ha kissé burkoltan is, alig jelenthet mást, mint azt, hogy olyasmiről, ami nyilvánvaló, vitatkozni nem lehet. Kérdés azonban, mindig olyan könnyen eldönthető-e a nyilvánvalóság kérdése? De mégha e tétel igazságát el is ismerjük, az semmiképpen sem terjedhet többre, mint arra, hogy a választott bírák a fő-szerződés érvényességének a kérdését nem vehetik fel. Viszont a záradékba foglalt vál. bír. szerződés más vitás kérdések tisztázására is vonatkozhatik, így pl. a teljesített fizetések visszaszolgáltatásának módjára; ilyenkor pedig feltétlenül szükséges a fő-szerződés érvényességének, illetve érvénytelenségének vizsgálata is s így id. szerző felfogása is alig szolgálhat támaszául annak (a részben a mi gyakorlatunk által is követett) felfogásnak, amely a rec. arb. érvénytelenségét már a fő-szerződés alakí hibája alapján is generálisan állapítja meg.

⁴⁾ Így Kohler (id. mű 182. old.); *Hamburger* (id. mű 182. old.); *Hjejle* (id. mű 67. old.). Ha nem is tagadható, hogy olyan eset is előfordulhat, amikor csak a választott bírósági kikötés érvénytelen, mégis inkább tekinthető ez az eset gyakorinak a jogászi fantázia körében, mint a való életben. *Hamburger* azt a példát említi, amikor a meghatalmazottnak jogában áll a fő-szerződés megkötése, de nem a rec. arb.-é.

⁵⁾ Lásd Kisch (id. mű 58. old.); *Hamburger* (id. mű 156. és köv. old.); ezen a véleményen van a Kúria is, amikor megállapítja, hogy „a választott bírósági kikötésnek érvényessége és hatályossága nem

Ami különös figyelmet érdemel a rec. arb. érvényességét illető kérdés eldöntésénél érvénytelen főszerződés esetében, elsősorban az, hogyan képzelhető egyáltalában el, hogy a rec. arb. természetes funkcióját teljesítse akkor, amikor a főszerződés maga érvénytelen. Ha az a jogviszony, amelynek elbírálására a rec. arb. vonatkozik, nem létezik, könnyen lehetséges, hogy a rec. arb.-t sem érdemes érvényben tartani, mert hiszen hiányzik a bírálathoz *tárgya*. Ez a felfogás, amint ez könnyen belátható, téves. Ha egy szerződés érvénytelen, ennek köztudomás szerint még nem kell azt jelentenie, hogy mindaz, ami a szerződő felek között történt, joghatás nélkül való. Ha valamelyik szerződés bizonyos okoknál fogva nem válnék érvényessé valamelyik szerződő féllel szemben, ez még nem jelenti azt, hogy a szerződés, ill., helyesebben szólva, ennek külső képe, mint érvényes szerződés látszatát mutató tartalom, ne lehetne valamilyen (pl. kártérítési) igény forrása. Ilyenformán pedig a rec. arb.-nek érvénytelen főszerződés esetén való érvényben tartása sem válik értelmetlenné.

Az ilyen szerződés megkötésével a szerződő felek véleménye és célja valószínűleg az, hogy a választott bíró ne csak magukat az érvényes főszerződésből eredő jogvitákat döntse el, hanem azokat a nézeteltéréseket is, amelyek a még tárgyaló (és szerződni akaró) felek között merültek fel, tekintet nélkül arra, hogy maga a később kötött főszerződés érvényes-e vagy sem. Látjuk tehát, hogy a vál. bír. kik.-nek éppen akkor lehet nagy szerepe, amikor kétségtelen, hogy a főszerződés érvénytelen. A gyakorlati életben azonban felettébb ritka az az eset, hogy a főszerződés érvénytelensége már első pillantásra is nyilvánvaló. Ellenkezőleg, a felek között ilyenkor általában az lehet éppen a vitás kérdés, vajjon az a szerződés, amelyikbe a rec. arb. is foglalva van, jogérvényesen létrejött-e vagy sem? A dolog illetően állása esetében pedig a felek akarata az, hogy a választott bíró elsősorban a főszerződés érvényességét döntse el.⁶⁾

---

esik szükségképpen össze a magánjogi alapszerződés érvénytelenségével és hatályosságával, annak dacára sem, hogy azt a felek a magánjogi alapszerződéssel egyidejűleg kötötték és egy közös okiratba foglalták, mert a természeténél fogva perjogi jellegű és a magánjogi alapszerződéstől különálló választott bírósági kikötés általában csak akkor érvénytelen vagy hatálytalan, ha magával a vál. bír. kik.-sel szemben állnak fenn olyan okok, amelyek folytán ez a kikötés az általános szabályok szerint érvénytelen vagy hatálytalan.“ (Kúria, 1933. ápr. 24. P. IV. 257/1933. sz. Perjogi Döntvénytár, XVIII. köt. 37. old.)

⁶⁾ Ebben az esetben nem egészen szabatos a rec. arb. érvényességéről beszélni a főszerződés érvénytelensége esetében, minthogy nincsen kizárva, hogy a főszerződés közelebbi vizsgálat után érvényesnek minősülhet; másrészt viszont kézzelfogható, hogy az egész

Miután már most megállapítást nyert, hogy egyrészt semmi akadályja sincsen a rec. arb. önálló szerződési jellege elismerésének, másrészt viszont, hogy az ilyen kikötésnek semmis főszerződés esetében is lehet gyakorlati jelentősége és értelme, úgy tetszik, kifogástalan alapot találtunk arra, hogy a rec. arb. érvényességének sorsát ne tegyük a főszerződés sorsától függővé. Az ellenvélemény érvelhetne azzal is, hogyha a felek azt kívánják, hogy a választott bíró a főszerződés érvényességét is eldöntse — vagy pedig az esetleges jogkövetkezmények kérdését. arra az esetre, ha érvényes főszerződés nem jött volna létre —, e céljukat igen könnyen elérhetik egy, ezt a kérdést felölölő *önálló* választottbírói szerződés megkötésével. Válaszunk itt a következő: nem szabad figyelmen kívül hagyni a való élet tényleges állapotait sem: tagadhatatlan ugyanis, hogy sokszor előfordulnak esetek, amikor a vál. bír. kik. egy másik szerződés záradékának alakját veszi fel, de a felek akaratának mégis az tekintendő, hogy a záradéknak ne csak azokra a jogvitákra vonatkozólag legyen jelentősége, amelyek az érvényes főszerződés alapján merülhetnek fel, hanem a főszerződés érvénytelensége esetében is alkalmazhatók legyenek, sőt nem egyszerűen a főszerződés érvényességének vagy érvénytelenségének elbírálása végett. A szerződési szabadság elmélete és gondolata megkívánja a felek vélhető akaratának legmesszebbmenő figyelembe vételét, feltéve természetesen, hogy azt bizonyos speciális okok nem zárják ki. Alapos ok nélkül a jogrendnek nem szabad lekicsinyelnie azokat a formákat, amelyeket a gyakorlati élet a vál. bír. kik. létesítése tekintetében kialakított.

Hamburger (id. mű 153. old.) egy másik okot említ, amiért a fentebb mondottak feltétlenül helyeseknek tekintendők és figyelembe veendőek. Ő úgy gondolja, hogy az ellenkező felfogás igen meggondolandó következtetésekre és következményekre vezethet a vál. bír. lényegét illetőleg. Az tény, hogy a fél érdeke az is lehet, hogy a vál. bír. eljárás lefolytatását megghiúsítsa vagy legalábbis akadályokat gördítsen eléje. Minthogy pedig általában véve meglehetősen kevés eredményességgel támadhatná meg a rec. arb.-t magát, *Hamburger* szerint gyakori lenne az a megoldás, hogy az a fél, amelyiknek a rec. arb. terhes, ehelyett magát a főszerződést támadná meg. Ha ahhoz a felfogáshoz csatlakoznánk, amely szerint a rec. arb. érvényessége a főszerződés érvényességétől függ, akkor a félnek a főszerző-

---

probléma kevésbé jól lenne megvilágítva, ha tárgyalásánál eltekintenénk attól az igen gyakori esettől, amikor a főszerződés érvényessége kétséges. Hasonlóképpen e tárgykörbe tartoznék a rec. arb. sorsának vizsgálata *vél*t érvénytelen főszerződés esetében is; a rendelkezésre álló hely korlátozott voltára való tekintettel azonban csak utalunk erre a lehetőségre is.

dés érvényessége tekintetében még oly annyira alaptalan állítása is a vál. bír. eljárás lefolytatását legalább is akadályozná. mindaddig, amíg az állami bírósági eljárás a főszerződés érvényességét jogerős ítélettel meg nem állapította.

A vál. bír. lényegét természetesen különbözőképpen lehet elbírálni. Azonban akár rokonszenvezünk vele, akár inkább tartózkodóan viselkedünk vele szemben, egy mégis bizonyosnak tekinthető: ha a fél egyszer már átadta az ügyet a vál. bírónak eldöntés végett, az ennek eljárását gátló vagy megnehezítő i gyekezet illoyális eljárásnak tekintendő. A vál. bíróságra vonatkozó törvényhozás legfontosabb feladata az ilyen próbálkozásoknak mielőbb elejét venni, nehogy az egész intézmény csődöt mondjon. Mert, ha a rec. arb.-nek a főszerződés sorsától való függővé tétele több lehetőséget ad a lényegnek in fraudem legis megkerülésére, ez a körülmény mindenesetre már magában is megfontolásra késztet a függőségi elmélettel szemben. Általában az a helyzet, hogy problémánknak a jelzett elmélet szerinti megoldása jelentős mértékben vonna maga után obstrukciós i gyekezeteket: amennyiben az egyik fél nem bíznék abban, hogy a bírósággal el tudja ismertetni a főszerződés érvénytelenségére vonatkozó állítását, eredményesen próbálkozhatnék meg a rec. arb. érvényességének megtámadásával is.

Ok nélkül igen körülményessé válnék az eljárás — így *Hamburger is* —, ha a főszerződés nem minősülne érvénytelennek. Megállapítást nyerne ugyanis, hogy a főszerződés — és, e felfogás szerint, vele együtt a vál. bír. kik. is — érvényes, amiért is a felek között fennálló egyéb vitás kérdések eldöntése már a vál. bíróra bízandó. Ilyen módon azután arra a végeredményre jutnánk, hogy a főszerződés érvényességét az állami bíróság vizsgálná felül és döntené el, a többi vitás kérdéseket viszont a vál. bíró; ez igen körülményes, költséges és a vál. bír. lényegének egyáltalában nem megfelelő elosztás lenne s így sokkal észszerűbbnek mutatkozik az az alternatíva, hogy a vál. bíró ítélhesse meg mind a főszerződés érvényességét, mind a felek között felmerült egyéb materiális vitás kérdéseket is (anélkül természetesen, hogy a saját hatáskörét megalapító rec. arb. érvényességét önmaga dönthetné el).

Tehát már több ok is szól amellett, hogy a rec. arb.-nek önálló létet tulajdonítsunk: részben a felek akaratára való tekintet, részben pedig gyakorlati szempontok. De van egy eléggé nyomósnak látszó ok, amely az általunk is elfogadott és védett felfogás ellen szól: *Berglund* (id. mű 73. old.) szerint ugyanis — bár ő is a rec. arb. önálló szerződési léte mellett tör pácát —, felhozható az a kifogás, hogy ilyen módon igen elszaporodnának azok a nehézségek, amelyek azzal függenek össze, hogy egy

jövőbeli jogvitát rendezni hivatott rec. arb. esetében a szerződést kötő fél nincsen tisztában a kereseti igénykörét korlátozó határokkal. Erre a nem egészen jelentéktelen kifogásra az értelmezéssel alább foglalkozó sorok már önmagukban is megadják a választ.

Feltéve azt az esetet is, hogy a rec. arb.-t csak azért kötötték meg, hogy általa egy eredetileg, pl. a jó erkölcsökbe ütköző volta miatt érvénytelen főszerződést érvényességre emeljenek, ilyenkor a felek eljárása voltaképpen in fraudem legis-nek minősítendő. Vajjon érvényes-e ilyenkor az önálló rec. arb.? Nem érvényes, mert keletkezése tekintetében a főszerződéssel okozati és logikai összefüggésben áll, és mert a jogot megkerülő „jog” cselekmény sohasem lehet érvényes. De ez a probléma már nem a két szerződés intern viszonyára terjed ki, hanem ennek körét messze túlhaladja.

De ha már el is ismerjük, hogy a rec. arb. önálló szerződés, ez még nem jelenti szükségképpen azt, hogy a vál. bírák a *saját* hatáskörük és illetékességük tekintetében végleges, jogerős döntést hozhatnak: a rec. arb. érvényességének végleges megállapítása semmiképpen sem illetheti őket. Ez a megállapítás kétségkívül csak olyan személyt vagy személykört illethet meg, amely a rec. arb. érvényességének felülvizsgálására nem ugyanennek alapján van feljogosítva, azaz csakis az állami bíróságot (nem tekintve azt a — valószínűleg csak elméletileg megkonstruálható esetet —, hogy a rec. arb. alapján működő vál. bír. egy másik rec. arb. érvényességét van hivatva felülvizsgálni).⁷⁾

Ha a vál. bír. kik.-nek a főszerződéssel való szerkezeti összefüggését elismernők, ez nem jelentene egyebet, mint azt, hogy a rec. arb. alapján a vál. bíróság — saját hatáskörén belül a főszerződés érvényességét megvizsgálva — ezzel egyúttal a saját működését megalapító rec. arb.-ét is eldönti. Ha viszont a rec. arb.-nek önálló szerződési létet tulajdonítunk, mi sem áll útjában annak, hogy a választott bírák a főszerződés érvényességét és vitás pontjait felülvizsgálhassák, anélkül, hogy a saját hatáskörüket megállapító rec. arb. tekintetében ugyanez a jog őket megilletné.

Elméleti szempontból tehát az eredmény eddig az, hogy a rec. arb. *önálló* szerződés: ez azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a felek akarata arra is irányulhasson, hogy a rec. arb. alapján egybeállított bíróság csak az *érvényes* főszerződés-

⁷⁾ Ugyanígy *Hamburger* is (id. mű 154. old.), aki az általunk is kifogásolt felfogást így jellemzi: „Dem Schiedsgericht also rechtswirksame Entscheidung über die Zulässigkeit schiedsrichterlichen Verfahrens erlauben, hiesse ihm erlauben, sich an den eigenen Haaren aus dem Wasser zu ziehen ....“ — Ellenkező véleményen van *v. Staff* (id. mű 182. old.).

sen alapuló vagy abból keletkező jogviták eldöntésére legyen hivatott; tehát a rec. arb. is jelentőség nélkülivé válik, ha a főszerződés érvénytelen. Tagadhatatlan ilyenkor, hogy a főszerződés érvényességének a rec. arb. sorsára is kiható, döntő jelentősége van, ami azonban nem jelenti azt, hogy a rec. arb.-nak a főszerződés sorsát szükségképpen osztania kell, hanem csak annyit, hogy az a rec. arb. *értelmezésétől* függ. vajjon van-e annak a főszerződés érvénytelenségétől független feladata (funkciója) is vagy sem. Most már nem a vál. bír. kik. érvényességének problémájával állunk szemben, hanem a rec. arb. tárgyával, nevezetesen azzal a kérdéssel, vajjon a kikötés csak az érvényes főszerződésen alapuló jogviták eldöntését célozza vagy pedig olyanokét is, amelyek nem-érvényes főszerződés esetében is felmerülhetnek.⁸⁾

Hátra van még a rec. arb. *értelmezésének* kérdése, még pedig csakis abban az esetben, amikor az az általános szerződési értelmezésektől eltér. Az általában elterjedt felfogás szerint a rec. arb. *megszorítólag* értelmezendő, ami más szavakkal nem jelent egyebet, minthogy a több értelmű rec. arb. esetében azt az értelmet kell irányadónak elfogadni, amely szerint a rec.

---

⁸⁾ A svéd Legfelső Bíróság (Högsta Domstolen) előtt 1936-ban a következő ügy folyt le: egy adásvételi szerződés alapján szolgáló ajánlatba többek között olyan értelmű záradék is volt foglalva, amely szerint Svédország Gépipari Egyesületének általános határozatai tekintendők irányadónak. Ezek többek között azt is meghatározták, hogy a felek között a szerződéssel kapcsolatos, valamint az ebből folyó jogviták és -következmények eldöntésére választott bíróság illetékes. Miután a vevő az eladó csalárd eljárása miatt a (vételi) főszerződést rendes bíróság előtt megtámadta, hivatkozva arra, hogy annak további érvényben tartása a jó erkölcsbe ütköznék, az eladó kifogásként azt vetette ellen, hogy ezen állítások elbírálására választott bíróság illetékes. A vevő erre azzal replikázott, hogy a főszerződés érvénytelenségére való tekintettel őt a rec. arb. sem köti, tekintettel arra, hogy ez az előbbinek csak egy része.

Miután pedig a bíróság a rec. arb.-t *önálló* szerződésnek minősítette, a vevő tagadta azt is, hogy ő érvényes rec. arb.-t kötött volna s követelte a vételár visszafizetését, továbbá kárának megtérítését is. — Felperes vevő keresetét az összes fokokon elutasították és a Högsta Domstolen kimondotta, hogy nem forognak fenn olyan körülmények, amelyek az érvényesen létrejött rec. arb. alkalmazását kizárnák — egészen függetlenül attól, hogy a főszerződés a továbbiakban mennyiben jöhet számításba —, továbbá megállapította, hogy a rec. arb. alapján összeállítandó vál. bíróság hivatva van a szóban forgó jogvita eldöntésére is.

Világos tehát, hogy a bíróság szerint is a rec. arb. a főszerződéstől független, önálló szerződésnek tekintendő, továbbá, hogy érvényességének megítélése a rendes bíróság feladata, végül pedig, hogy a főszerződés érvényességének eldöntésénél a probléma az, mi tekintendő a rec. arb. értelmezése alapján a szerződés valódi céljának? — V. ö. az ⁵⁾ jegyzetben id. kúriai ítélettel.

arb. korlátai a legszűkebbek. De ez a szabály csak általánosságban áll, mert azért mindig figyelemmel kell lenni a vál. bír. kik. *keletkezési* körülményeire is. A rec. arb. értelmezésének kérdésével bővebben foglalkozó írók — így különösen *Kisch* és *Ham-burger* — általában abból indulnak ki, hogy ilyenkor két egyenlő jogállású fél részéről, szabad elhatározással kötött szerződés tartalma értelmezendő.

Ha e szabad szerződéskötési eljárást — mint általában helyeset — el is ismerjük, nem szabad szem elől téveszteni, hogy az ilyen szerződés különböző határozatai nem valóságos egyezkedés alapján jönnek létre; különösen áll pedig ez a vál. bír. kik.-ek tekintetében. A rendszerinti eset az, hogy az egyik fél a másik által elfogadásra ajánlott formulát valóban el is fogadja. Különösen szembeűnő e jelenség a biztosítási szerződések kötésének esetében, amikor a biztosítást kötni szándékozó fél nem biztosíthatja magát más feltételek mellett, mint azt a társaság előírja. Amikor pedig az ilyen formula a vál. bír. kik.-t is magában foglalja, a (magát biztosítani akaró) gazdaságilag gyengébb helyzetű félnek nem igen áll módjában e záradékot törölni vagy a szerződést olyan értelemben megkötni, ahogy azt ő szeretné. Ha viszont a biztosító társaság bizonyos kivételes esetekben a fél által felállított feltételeket el is fogadná, akkor meg az ajánlattevő nem jutna olyan terjedelmű biztosításhoz, mint amilyent eleve célzott. Az itt előforduló jelenség — amely a gyengébb gazdasági helyzetű felet a reá nézve nem épen előnyös szerződési feltételek elfogadására is kényszeríti — készítette a törvényhozásokat arra, hogy a szerződési szabadságot a jogterület különböző részein korlátok közé szorítsa; a rec. arb. tekintetében azonban ez egyelőre még nem történt meg. Hogy pedig a gyengébb fél itt is némiképpen legalább védve legyen, ez az ok kívánja meg, hogy a vál. bír. kik.-t megszorítólag értelmezzük.

Ha a felek valószínű akaratának kutatását tűzzük ki legfőbb célul, akkor az ilyen implicit motivumokra is figyelemmel kell lennünk, mert ellenkező esetben a fél szabad akaratának autonómiája üres alaki frázissá silányul. S ez alkotja épen a legnehezebb kérdést: hogyan állapítható meg az, hogy adott esetben a felek szerződéskötési szabadságának legmesszebbmenő figyelembe vétele anyagi vagy csupán alaki igazságosságot, jogelvhez ragaszkodást jelent-e? További fejtegetések helyett röviden leszögezzhetjük a végeredményt, hogy ma — de lege lata szempontból mindenesetre — még az anyagi igazság rovására is, inkább az *alaki* szabad szerződéskötési körülmények fenn vagy fenn nem forgását kell a vál. bír. kik.-ek érvényességének elbírálásánál is figyelembe venni, amíg a most részben még el-

hanyagolni kényszerült anyagi mozzanatok erőteljesebb figyelembe vételét a törvényalkotás lehetővé nem teszi.

De nem lenne észszerű és következetes az az eljárás senki háta a rec. arb. — és vele együtt még néhány más, privilégizált szerződési típus — esetében *más* értelmezési szabályokat és eljárásokat alkalmaznánk, mint az a szerződések értelmezésénél általában szokásos. Ha ilyen szabályok alkalmazására mégis szükség volna, azok keretének és az általánosaktól való eltérések irányelveinek meghatározása megint csak a törvényhozás feladatát képezné.

Dr. Rónay Nándor.

Vételárra adott váltó érvényesítése fedezeti eladás esetén.

Eladó az áru átvételében késedelmes vevő rovására fedezeti eladást eszközölt. A fedezeti eladásból befolyt összeggel csökkentett vételári igényét a vételárra kapott váltó alapján érvényesíti. Alperes azzal védekezett, hogy a vételárra adott váltót eladó nem jogosult kártérítési követelés érvényesítési eszközül felhasználni. A Kúria P. VII. 2566/1938. sz. ítélete (Jogi Hírlap 1938. évf. okt. 23. szám 919. eset) alperest marasztalja. A Kúria indokolása szerint az eladó által érvényesített igény: a vételár, a fedezeti eladás a szerződés érvényét nem érinti és eladó a fedezeti eladás útján „teljesíti a szerződést“. Vajjon helytálló-e a kijelentés, hogy a fedezeti eladás eszközlése eladó részéről a teljesítést jelenti és így a fedezeti vétel után az eladó által érvényesített igény nem kártérítés, hanem vételárkövetelés. Az irodalom állásfoglalására idézzük Kuncz Ödön tanítását: „a 352. §. a nem teljesítés miatti kártérítés jogának érvényesíthetése végett az eladót feljogosítja arra, hogy az árut — ha tőzsdei ára van, szabadkézből, egyébként pedig hiteles személy közbenjöttével nyilvános árverésen a vevő rovására eladja (ú. n. kényszereladás) és egyuttal kárának megtérítését követelje), amely kár mindenekelőtt abban áll, hogy az eladással befolyt ár kisebb, mint a vételár“ (A magyar kereskedelmi és váltójog vázlata II. 594. lap.) A bírói gyakorlat álláspontjára idézzük a 649. számú elvi határozatot, amelynek értelmében „a KT. 347. §-a értelmében a késedelmes vevő rovására való eladás az eladó kárigénye érvényesíthetésének olyan előfeltétele, amely nélkül az eladó a KT. 352. §-a alapján árkülönbözetet nem követelhet“. A Polgári Jogi határozatok tára a határozatot a szokásos oldaljegyzetben összesűrítve „kárigény a késedelmes vevő ellen“ fordulatot használja. Kuncz és vele együtt az irodalmi közfelfogás, de a bírói gyakorlat is az eladó igényét a megbeszélés tárgyát képező döntéssel szemben kárigénynek tekintti. E két jobbadán tekintélyi érven felül próbáljuk meg a tényállás jogi elemzését, egyelőre megközelítés útján. Két esetet veszünk kiindulópontul: a) eladó fedezeti eladás helyett az